

ПОЕЗИЯТА НА ДЕСАНКА МАКСИМОВИЧ В БЪЛГАРИЯ

Нели Нешкова

От петдесет години насам можем да кажем, че Десанка Максимович е най-превежданата у нас югославска писателка. Това се обяснява, от една страна, с видното място, което тя заема в съвременната югославска литература, и, от друга, с трайния интерес на сръбската поетеса към българския народ и неговата поезия.

Възторгът от младостта, природата и любовта преобладава в първите творби на Максимович, които покоряват с искреността и топлината на чувството, с онова образно богатство, дошло от проникновеното възприемане на природата и от тънкия усет за живопис. По време на австрийската окупация Десанка Максимович пише и няколко родолюбиви стихотворения, публикувани по-късно. Но Първата световна война присъства откъслечно в началото на нейното поетично творчество.

Първи откриват таланта на младата, току-що завършила гимназия поетеса редакторът на сп. „Мисао“, крепостта на сръбския модернизъм, Велимир Живойнович—Massuka и Сима Пандурович през есента на 1919 г. и оттогава години наред включват в броевете на списанието нейни стихотворения. Още с появяването си стиховете на младата поетеса предизвикват жив интерес: Йован Дучич вижда в нейно лице най-добрия лирик в новата сръбска поезия, а Велимир Живойнович—Massuka смята тези стихове за нов глас в сръбската поезия.

От 1924 до 1940 г. освен многобройните публикации в периодичния печат излизат десет книги на Десанка Максимович, а само до 1930 г. в четири сръбски антологии са включени 18 нейни стихотворения. Първият ѝ поетичен сборник „Песме“ (1924) и следващите „Врт детинства“ (1927), „Зелени витез“ (1930), „Лудило срца“ (1931), „Гозба на ливади“ (1932) и „Нове песме“ (1936) разкриват трудния път на един многообразен поетически талант: хармоничен и пълнокръвен е светът на поетесата в „Песме“, докато вече в „Зелени витез“ жизнеутвърждаващото начало се бори с отчуждение и скептицизъм, за да намери опора в преклонението пред вечната красота, в приобщаването към народ и отечество в „Гозба на ливади“ и „Нове песме“.

През 30-те години, до 1941, поетесата сътрудничи постоянно в кръга на писателите от „новия реализъм“: Джордже Йованович, Оскар Давичо, Душан Матич, Коча Попович, Александар Вучо и по-младите — Лалич, Зогович, Чопич и др. В годините на войната тя учителствува известно време, пише, но публикува съвсем малко. Това сурово време ангажира поетесата в една нова за нея социална, народностна проблематика. Своите родолюбиви и антифашистки стихотворения, написани в течение на тези години, събира в книгата „Песник и завичај“ (1946). Някои от тях, като „Крвава бајка“, „Спомен на устанак“, „Устаници“ и други, са получили изключителна известност.

След войната Десанка Максимович живее много динамично. След часовете в училище заедно с Оскар Давичо, Йован Попович и други чете, пътувайки из страната, свои произведения. Пише и превежда много (за деца и за възрастни) и през следващите десетилетия отпечатва няколко книги, между които „Мирис земље“ (1955), „Заробљеник снова“ (1960), „Тражим помиловане“ (1965), „Немама више времена“ (1974) и др.

* * *

Десанка Максимович е отдавнашен и много продуктивен преводач от няколко езика: руски, полски, словенски, чешки, словашки, френски и др. Направила е да зазвучат на сърбохърватски творби от такива майстори на словото като Пушкин, Достоевски, Чехов, Брюсов, Маршак, Ана Ахматова, Леся Украинка; Виктор Юго, Алфред дьо Вини; Мария Конопницка, Леополд Стаф, Юлиан Тувим, Владислав Броневски, Константи Илдефонс Галчински; Франце Прешерн, Антон Ашкерц, Отон Жупанчич, Витезслав Незвал и др. Издала е антологии на българската, на словенската, на чешката и словашката съвременна поезия, представила е в отделни книги български и съветски поетеси, пресътворила е на сърбохърватски сборници с народни приказки и песни от български език и от руски.

Един преглед на нейното преводаческо дело обаче недвусмислено показва, че най-голям дял в него заема българската литература.

Още през 1934 г. Десанка Максимович превежда и отпечатва в приложението на в. „Политика“ — „Политика за децу“, стихотворенията „Пст“ на Дора Габе и „Свирац“ на Калина Малина. Вероятно това са първите нейни преводи от български на сърбохърватски.

„Сприятеляването ми с вашия народ започна чрез приятелството с неговите писатели, когато Дора Габе и Елисавета Багряна за пръв път дойдоха в Белград, нейде между двете войни. Разбира се, още от ученически години знаех за Ботев, Вазов, Яворов. . . След Дора Габе и Багряна идваха много. Аз също бях в България преди войната. Тогава и по-сетне се сприятелих с Бленика и Георги Цанев, с Мария Грубешлиева, Ангел Каралийчев, Петър Динеков, Димитър Пантелеев, със Светослав Минков и Христо Радевски и не само стях“ — споделя поетесата в интервю.¹

Трайният и действителен интерес към България и българската литература у Максимович се засилва от онзи януари 1934 г., когато като участничка в делегацията на югославските писатели, гости на софийския ПЕН-клуб, посещава нашата страна. Това пътуване ѝ дава възможност да се срещне лично с представители на българската култура, да улови особеностите на литературната и обществената обстановка у нас. Нейни стихове звучат на литературни четения заедно с творбите на други югославски поети и белетристи. Във Военния клуб звучи на български стихотворението „Богомилска молитва“ на Десанка Максимович. По този повод в нашия разговор за поетесата през февруари 1977 г. Бленика, която тогава чела своя превод, сподели: „Молитвата“ много се хареса — хората не искаха война. . .“

За гостите от Югославия подробно и с въздушевление от възможностите за сближаване съобщава нашият печат: вестниците „Време“, „Победа“, „Литературен глас“, „Вестник на жената“ поместват бележки за писателите, техни произведения.

Оттогава Десанка Максимович посещава няколко пъти нашата страна, води усърдна кореспонденция с българските си приятели, превежда и печата ревност-

¹ Литературен фронт, бр. 48, 1974, с. 7.

но българска поезия. Така през годините 1935—1936 излизат нейните преводи на стихотворения, разкази и приказки за деца от Яна Язова, Люба Касърова, Йордан Стубел, Елин Пелин, Л. Станчев и Ст. Чилингиров.

През 1937 г. „Српски книжевни гласник“ публикува преведените от Максимович стихотворения на Елисавета Багряна „Изгнаник“, „Сусрет“, на Дора Габе — „Судба“, „Амин“, а на Бленика — „Земља“, и по този начин прави по-широко и разнообразно представяне.

В годините след Втората световна война Десанка Максимович продължава да проявява жив интерес към българската литература. Заедно със своя съпруг, детския писател и преводач Сергей Сластиков, превежда и издава сборника „Бугарске дечје песме“ в белградското издателство „Просвета“ през 1946 г.

По случай стогодишнината от рождението на Христо Ботев сръбската поетеса обнародва в свой превод пет Ботеви стихотворения — „Хаджи Димитър“, „У механи“, „Бурђев дан“, „Посланица св. Трновском“ и „Патриот“. (По същото време излиза нейният превод на Прешерновата „Војничка песма“.)

В интервю пред „Пламяк“ много по-късно — 1972 г. — поетесата говори за своята „сила любов, пламнала спонтанно и буйно“, към България и българската литература, споделя мисли за нашата поезия: „Поезията по начало не е нищо друго освен форма на общуване, на сближение между хората и какво похубаво от това да бъдат преодолен бариерите на националността и езика. А какво по-благородно дело може да има пък тогава, когато то допринася да се забравят враждите, когато създава доверие?!... Освен всичко друго на мен ми допада българската литература и по-специално българската поезия, която познавам сравнително най-пълно. Допада ми това, че тя е близко до народните вълнения и възжеления, че през цялото си развитие е била в помощ на борбата му да живее по-добре, по-радостно, по-красиво... Допада ми у българските поети и това, че те са оптимисти... И цялата ви поезия, доколкото съм успяла да я опозная, е такава. Ада оптимизмът ѝ не е лекомислен, той е изстрада...“²

През следващите години Десанка Максимович многократно представя български поети в периодичния печат и в антологии. В 1965 г. излизат нейните преводи на четири стихотворения от Елисавета Багряна в „Браничево“, а други три, от Дора Габе — в „Књижевне новине“. Шестнадесет творби от нашите именити поетеси звучат отново следващата година в „Савременик“ и „Летопис Матице српске“. На страниците на „Стремлења“ и „Змај“ по същото време Максимович представя творчеството на друг наш известен писател — Димитър Пантелеев. След една година в „Октобар“, „Браничево“, „Мала штампа“ и „Змај“ звучи отново българска поезия — единадесет стихотворения от Иван Рудников. Безспорно тези обширни цикли обогатяват представата у сръбския читател за нашата поезия и култура.

Интересно е да се отбележи, че съставителите на сборника „Песнички преводи“ (Нови Сад — Београд, МС-СКЗ, 1967) са подбрали две стихотворения от Дора Габе: „Амин“ и „Судба“, оценени като постижение на преводача — Десанка Максимович.

Следват две големи дела на Десанка Максимович, които представляват значителен принос в разпространението на българска поезия на сърбохърватски.

През 1969 излиза от печат антологията „Бугарска поезија XX века“ (Београд, Нолит, 1969). Преводите са на Десанка Максимович и Влада Урошевич. В 1971 г. излиза книгата „Приближаване“ с подзаглавие „Бугарске песникиње у преводу Десанке Максимовић“ (Ниш, Градина, 1971). Включени са петнадесет наши поетеси: от Дора Габе и Елисавета Багряна до най-младите. Внушителният подбор и точността на преводите говорят за дълбоко познаване на българската поезия.

² Невидимият мост на приятелството. — Пламяк, 1972, кн. 15, с. 84—86.

зия и за искреното чувство, с което сръбската поетеса е създала тази антология. Едновременно с излизането на книгата Десанка Максимович представя Елисавета Багряна, Дора Габе, Блага Димитрова и Станка Пенчева в „Багдала“, а стихотворения от Иван Рудников звучат отново в неин превод през 1974 г. в белградския вестник за литература и култура „Книжевне новине“.

Искрена приятелка на българския народ и неговата литература, Десанка Максимович бе удостоена с орден „Кирил и Методий“, първа степен, по случай 1100-годишнината от създаването на славянската писменост и на българската литература.

* * *

Творчеството на Десанка Максимович предизвиква у нас постоянен и многостранен интерес и можем да кажем, че то е познато на широк кръг читатели. Нейни стихотворения, както и разкази и приказки за деца излизат често в нашия периодичен печат, излъчвани са по радио- и телевизионни предавания, включвани са в антологии, а през 1963 г. е отпечатана самостоятелната ѝ стихосбирка „Мирисът на земята“. До 1977 са публикувани общо към 160 стихотворения и петнадесет разказа и приказки, обнародвани в 28 вестника, 13 списания, 6 антологии и една стихосбирка.

За първи път през декември 1924 г. българският читател научава за творчеството на младата поетеса благодарение на в. „Седмична зора“, бр. 1. В бележката на втора страница „Новата сръбска поезия. Десанка Максимович“ неизвестният автор съобщава за излизането на първата нейна стихосбирка „Песме“, за това, че досега е печатала в белградските списания. Стиховете ѝ, казва авторът, са модерни, макар поетесата „да стои на границата на старото поколение от лирици“; те не са философски, а „сън за любов“, „стремеж към красотата“. С пестеливи, но топли думи е обрисувано тук творчеството на Максимович. Интересът към него продължава и в следващия брой на „Седмична зора“, от началото на януари 1925, където е отпечатано стихотворението „Възпоменание“. Името на преводача не е посочено и, както е отбелязано под линия, „преводът е буквален“. На сърбохърватски стихотворението излиза за първи път през 1922 г. в „Женски покрет“, но неговият път до преводача остава неизвестен. Вероятно е взето от книгата „Песме“. Доколкото бе възможно да се установи, това е първата преведена на друг език и отпечатана в чужбина творба на сръбската поетеса. Познати са от 1924 г. преводите на немски език на четири стихотворения, поместени обаче в „Belgrader zeitung“ и преведени от сърбин, т. е. става дума за една „вътрешна“ публикация. Затова можем да считаме, че стихотворение от Десанка Максимович се появява в чужд печат за първи път у нас.

Нови работи от Максимович стигат до нас на български през 1930 г. Това са стихотворенията в проза „Песни на сърцето“, преведени от Хр. Ц.-Дерижан и отпечатани във в. „Семейство“, бр. 1, и разказът „Първата заплата“ — през 1932 във в. „Зора“.

В нашия обществен живот от 30-те години наблюдаваме спонтанно желание сред интелектуалните кръгове за културно сближение с Югославия, стремеж към „разчупване на стената, изправена между двата близки народа и култури“³. Необходимостта от единение виждат и българските писатели, и техните югославски колеги. „Общи проблеми, селото и градът на Балкана, славянинът на Балкана, неговото духовно светоусещане, неговото минало и настояще, неговото възприемане на всички земни и небесни неща, неговото поведение — всички

³ Санда Йовчева. Творчеството на югославянските писателки. — Вестник на жената, XIII, бр. 560, 1934, с. 3.

тези проблеми трябва да намерят израз в истинската „социална“ литература на нашите народи“ (българския и югославските — бел. Н. Н.) — заявява известният югославски писател Владимир Вуич в статията си „Българската и югославската литература“, препечатана у нас от в. „Литературен глас“, и продължава: „Обща духовна тематика, намираща в литературата своя художествен израз, представя здрава основа за общност.“⁴

В процеса на сближаване наши писатели гостуват в Белград и в Далмация, сръбски, хърватски и словенски — в България, установяват се творчески и приятелски връзки, опознават се братските литератури. Важна роля тук играят ПЕН-клубовете.

По-системният интерес у нас към творчеството на Десанка Максимович започва след нейното идване в София през януари 1934. Това потвърждава и фактът, че до 1940 г. сръбската поетеса е представена тридесет и два пъти със стихотворения и разкази в нашия периодичен печат и в две антологии, като половината от тези представяния са излезли в годината на нейното посещение в България. Санда Йовчева във „Вестник на жената“ отбелязва субективния характер на поезията на югославските писателки — Десанка Максимович и Йела Спиридонович-Савич. „Природата и любовта — това са двата лийтмотива на нейната творческа същност. . .“ — подчертава Стела Янева в бележката си за поетесата.⁵ „У нея всичко е чувство, настроение, ведрина, субективност“ — пише Н. Чилев във в. „Победа“.⁶ Така през онази 1934 г. тя е представена предимно с любовна лирика, с няколко стихотворения за природата и с едно „по-рационално“ — „Умора“.

Същата година (1934) представят югославски писателки във „Вестник на жената“ с техни произведения и бележки за художественото им дело. От Десанка Максимович звучат няколко стихотворения в чудесния превод на Бленика: „От мене до него“, „Млечен път“, „Пир в ливадата“ и „В сянката на небето“. По същото време Бленика поднася в „ЛИК“ свои преводи на няколко от най-хубавите стихотворения на сръбската поетеса — изящен храм на култа към любовта и природата. „Зимен ден“, „Предчувствие“, „Езеро“, „Септемврий“, „Празник“, „Колко лица имаш ти?“ и „Мрак в прозореца“ доказват жизнената красота на тази поезия и несъмнено майсторството на преводача. „Богомилска молитва“, този поетичен призив на Десанка Максимович за мир, който завладява публиката на литературното четене във Военния клуб, Бленика отпечатва в „Литературен час“ през октомври 1935. Преводът е включен по-късно в две антологии от 1946 г.: „Славянски поети“ и „Сръбски поети“.

В „Светлоструй“ Стоян Георгиев отново представя сръбската поетеса — с две стихотворения от нейната последна книга „Нове песме“ (1936) и с бележка за авторката. Преводачът, радетел за трайно българо-югославско общуване, подбира и превежда творби от големи сръбски писатели, които излизат следващата 1938 г. в сборник под наименованието „Малка антология на сръбските поети“. Сборникът съдържа 34 стихотворения, които са показателни за развоя на сръбската поезия. Сред имена като Бранко Радичевич, Джура Якшич, Йован Йованович-Змай, Войслав Илич, Алекса Шантич, Йован Дучич и други Десанка Максимович е представена най-плътно — с девет произведения, някои от които са печатани на български с малки изменения преди това.

Тук поезията на Максимович е обхваната относително многостранно: любовна лирика („Трепет“, „Любов“, „Щастие“), рефлексивна („Вечер“, „Младост-

⁴ Владимир Вуич. Българската и югославската литература. — Литературен глас, VII, бр. 267, 1935.

⁵ Стела Янева. Десанка Максимович (Бележка). — Вестник на жената, XIII, бр. 560, 1934, с. 2.

⁶ Н. Чилев. Десанка Максимович. — Победа, V, бр. 213, 1934, с. 4.

та премина“, „Разкаianie“, „Ще ида при пастирите“ и „Песента на самотника“), социален мотив звучи в „Просък“. Стихотворенията са подбрани от първите книги на поетесата — „Песме“, „Зелени витез“ и „Нове песме“. Въпреки не твърде сполучливите преводи заслугата на Стоян Георгиев остава безспорна: той създава първата у нас антология на сръбски поети и с това запълва една празнота в познанието ни за културата на нашите съседи.

За книжка шеста на „Изкуство и критика“ Бленика превежда „Молитва на сърната“ от книгата „Нове песме“. Това стихотворение в същия превод е включено през 1946 г. в сборниците „Славянски поети“ и „Сръбски поети“.

До 1940 г. излизат няколко разказа от Максимович — в печата и в книгата „Даровито дете“ — сборник разкази от югославски писатели (1939). Войната прекъсва за дълго време културните ни връзки с Югославия и едва през 1945 г. се появяват отново творби от Десанка Максимович на български език.

Ако разгледаме тематично стихотворенията, преведени до 1940 г., трябва да подчертаем, че в този период у нас е предпочитана на първо място нейната любовна лирика, на второ — рефлексивната, а също — поезия за природата. Най-слабо са застъпени стихотворенията на настроението и със социална тематика. (Подобно деление, разбира се, е условно.) От 1940 г. до наши дни в представянията на Десанка Максимович на български преобладава вече рефлексивната поезия заедно със стихотворения на настроението, родолюбива поезия и т. н. Най-малко е отразена любовната лирика на поетесата. Колкото до творбите със социална основа (веднага след революцията от 1944), в няколко издания публикуват „Към майките“, „Богомилска молитва“, „Свободата ни благославя“, „Към българите“, „Майчино обвинение“ и др., но след това интересът към тях намалява, като вече в „Мирисът на земята“ социалната ѝ поезия е най-слабо застъпена.

След 1944 г. всички централни ежедневници отпечатват произведения на Десанка Максимович, както и литературните издания, и списанията за опознаване и сътрудничество с другите славянски народи. Неизменен интерес към творчеството на сръбската поетеса проявяват вестник „Литературен фронт“ и списанията „Септември“ и „Славяни“.

Стихотворението „Към българите“ за първи път излиза у нас в „Отечествен фронт“ (бр. 153, 1944). Оригиналът „Бугарима“ е публикуван през 1940 г. в „Годишњак Матице српске“ (на с. 29—30). Преведено от Димитър Пантелеев, то е включено в две антологии, отпечатано е и в „Труд“. Преводите на нашия известен писател пресъздават тогава и други три стихотворения, отпечатвани многократно: „Балканец“, „Майчино обвинение“, „Свободата ни благославя“.

През 1945 г. Магда Петканова описва в „Литературен фронт“ срещата си с Десанка Максимович в деня на славянския събор. „Последната разказва за това, как е живяла на село, работила там. Един ден идват германците и убиват на всеки десет души един. После — озлобление, подозрителност...“ Жестокостта на този акт поетесата е отразила в стихотворението „Запустение“, което превежда М. Петканова за „Литературен фронт“.⁷

Същата година сп. „Славяни“ на две страници представя сръбски поети с по едно стихотворение в превод на Д. Пантелеев: Джура Якшич, Войслав Илич, Марко Вранешевич, Йован Дучич и Десанка Максимович (с „Майчино обвинение“). Подобно широко представяне, вече на югославски поети, прави Д. Пантелеев следващата 1946 г. в „Балкански преглед“: стихотворения от Силвие Страхимир Кранчевич, Десанка Максимович и Алоиз Градник. Редом е отпечатан и разказ от Иво Андрич. В бележката за жизнения и творческия път на

⁷ М. Петканова. Среща с Десанка Максимович. — Литературен фронт, I, бр. 21, 1945, с. 1.

сръбската поетеса преводачът сравнява „мястото, което заема Десанка Максимович в сръбската поезия, с мястото на Елисавета Багряна в нашата поезия“ и отбелязва, че „в последните години преди днешната война Десанка Максимович премина към по-социална поетична тематика, без да излиза от своя женствен поетичен свят“.⁸ Стихотворението „Балканец“, написано по едно и също време с „Към българите“, онагледява тук думите на Д. Пантелеев — тази приобщеност на поетесата към проблемите на нейната земя.

Сборникът „Славянски поети“, изготвен от Людмил Стоянов (който е и автор на предговора), Мария Грубешлиева и Димитър Пантелеев, излиза през 1946 г., като обхваща една значителна част от поетите на всички славянски народи и дава цялостна картина за развоя на братските поезии. От сръбската лирика са влезли шестнадесет автори, между които изпъкват имената на Бранко Радичевич, Йован Йованович-Змай, Джура Якшич, Войслав Илич, а от съвремените — Десанка Максимович, Йован Попович, Бранко Чопич, Радован Зогович, Марко Вранешевич и т. н. Хърватската поезия е отразена със стихотворения от творци като Петар Прерадович, Кранчевич, Владимир Назор, Мирослав Кърлежа, Драгутин Тадиянович, Д. Цесарич и др., а словенската — от Франце Прешерн, Отон Жупанчич, Алоиз Градник, Иго Груден, М. Бор, Каюх и т. н. Д. Максимович е включена със стихотворенията, преведени от Бленика: „Богомилска молитва“ и „Молитва на сърната“, и с „Към българите“, „Балканец“ и „Майчино обвинение“, превод на Д. Пантелеев. Творбите, написани съответно през 1929, 1936, 1940 и 1946, онагледяват разширяването на тематичния обхват в поезията на Максимович, обогатяването ѝ с нови социални идеи.

Горните пет стихотворения заедно със „Зимен ден“, „Предчувствие“, преведени от Бленика, и „Запустение“, превод на М. Петканова, представят Д. Максимович в антологията „Сръбски поети“, съставена от Емил Георгиев и Иван Леков, излязла от печат същата 1946 г. „Предчувствие“ и „Зимен ден“ внасят нови черти в нейния творчески облик на български език: едни от първите ѝ стихотворения, създадени съответно през 1920 и 1922 г., те изразяват естетическите търсения на поетесата в един голям период — до войната — и едновременно изтъкват при същите белези на нейната лирика — нежност, женственост и пълнокръвност. По-късно, през 1963 г., двете произведения намират място в книгата ѝ „Мирисът на земята“, преведени от Ел. Багряна и Д. Пантелеев. (Интересно е да се отбележи, че „Предчувствие“ е включено в четири сборника на сръбска поезия.) Антологията очертава явленията в сръбската поезия от нейното начало до наши дни, обхваща мястото и значението на всеки голям поет в тази литература от Доситей Обрадович, Вук Караджич през Бранко Радичевич, до Йован Дучич, Десанка Максимович, Раде Драйнац, до представителите на борческата поезия Бранко Чопич, Радован Зогович, Йован Попович.

Сп. „Септември“ от 1956 г. помества стихотворения от сръбски, хърватски и словенски поети: Бр. Чопич, Вл. Черкез (превод на Станислав Вихров), Весна Парун, Григор Витез, Юре Кашелан (преводачка Бл. Димитрова) и Алоиз Градник, Миле Клопчич, Цене Випотник (преводи на Багряна). Десанка Максимович присъства със стихотворенията „Към майките“ и „Пред въстание“, като преводачите са съответно Ст. Вихров и Ив. Коларов. Второто от тях, в същия превод, фигурира в „Мирисът на земята“.

През 1960 г. в „Литературен фронт“ за първи път у нас излиза популярната „Кървава приказка“ (преводът е дело на Ив. Коларов), стихотворение, печатано многократно на сърбохърватски, словенски, руски, полски, чешки унгарски. На български то се появява шест пъти: още три пъти в превода на Ив. Коларов,

⁸ Димитър Пантелеев. Десанка Максимович (Бележка). — Балкански преглед, I, 1946, кн. 1, с. 159.

през 1965 е преведено от Иван Рудников и през 1971 — от Д. Пантелеев. Написано по конкретен повод — в град Крагуевац през 1941 немците разстреляли ученици от гимназията заедно с учителите и директора, то е укривано от авторката чак до края на немската окупация и излиза едва след войната, в 1946. Вплело в себе си печалната участ на много славяни през годините на фашизма, стихотворението намира широк отзвук, прекосява много граници. В тази връзка интерес предизвиква и фактът, че Десанка Максимович присъства в обширната антология на световната революционна поезия, озаглавена „Шурм на небето“, която Кубинският институт на книгата издаде през 1975 г. по случай Първия конгрес на Кубинската комунистическа партия. Сборникът съдържа произведения от Хайне, Петьофи и френските поети-комунари, до стихове, намерени у убити вьетнамски партизани. Завършва с „Песен за Фидел“ от Че Гевара. Представени са над сто поети, между които Ботев, Смирненски и Вапцаров. Югославските творци, застъпени тук, са Десанка Максимович, Бранко Чопич и Иван Горан Ковачич. От сръбската поетеса са подбрани „Кървава приказка“ и „Приказка за въстаническата пушка“, преведени от Миомира Дакович и кубинския поет Давид Черисян.

Бележка за живота и поезията на Максимович и осем нейни стихотворения отпечатва сп. „Септември“ в кн. 5 от 1962: „Кървава приказка“, „Сено“, „Бюстът на поета в парка“, „Песен за загиналата девойка“, преведени от Ив. Коларов, и „Отговор на съвременника“, „Граница“, „Човек“ и „Мечта за мир домашен“, превод на Елисавета Багряна. Всички тези произведения, без първото, срещаме отново, след година, в сборника „Мирисът на земята“, където голяма част от стихотворенията са преводи на именитата българска поетеса.

Издателство „Народна култура“ отпечатва през 1963 г. в библиотеката „Световни поети“, което е показателно за високата оценка у нас на творчеството на Десанка Максимович, нейната книга „Мирисът на земята“ под редакцията на Ел. Багряна и Д. Пантелеев. Десанка Максимович е първият югославски поет, представен на български със самостоятелна сбирка — през следващите години излизат избраните произведения на Весна Парун (1964), Стеван Раичкович (1964), Отон Жупанчич (1965), както и книгите на първата сръбска пролетарска поетеса Любица Ивошевич-Димитрова (1962 и 1972). Сбирката обхваща 57 стихотворения от 1919 до 1961 г., разделени на периоди: 1919—1930, 1931—1941, 1942—1946, 1947—1961. Приблизително по същия начин е разделен и сборникът ѝ избрани стихове „Мирис земя“ (Београд, 1955). Нашето издание съдържа по-малко работи, като е подминат и цял един голям раздел — „Песме у прози“. Тук за първи път се печатат на български 35 стихотворения, а останалите 21 са познати от преди. Така сборникът представя богатото и ярко творчество на Десанка Максимович, промените, които то търпи: копнежът за щастие в първите ѝ творби, навлизането на нови мотиви, философското осмисляне на света в покъсната ѝ поезия.

В годината, когато излиза стихосбирката, периодичните издания вече поднасят няколко от включените в нея стихотворения: „Месене на хляб“, „Ръце мои, ръце загорели“, „Когато мине младостта“ и „Където отида“. Последните две представят Максимович в „Литературен фронт“ — първото, заедно с други съвременни славянски поети: Александър Твардовски, Тадеуш Ружевич, Весна Парун, Божидар Божилов и др., и второто, редом с „Писмо от Сърбия“ на Оскар Давичо.

В кн. 4 на „Родна реч“ от 1965 поетът Иван Рудников обрисова Десанка Максимович с очерк за живота и делото ѝ и с хубав подбор от пет стихотворения: „Щом се срещнем“, „Кървава приказка“, „Горски поток“, „Слънце“ и „Любов“, които с изключение на „Кървава приказка“ виждаме за първи път на български. В подбора личи стремежът на преводача към по-разностранно предста-

вяне, проявен е верен поетически усет. Макар стихотворенията да не са подредени хронологически, а тъкмо обратното — отзад напред, а може би именно затова, Иван Рудников е постигнал изразителна кръговост: поетическото чувство отначало, в светлостта на нежното преживяване („Щом се срещнем“), преминава през потресаващата жестокост на „Кървава приказка“, за да се осъществи в едно меко и пълнокръвно ликуване в „Горски поток“, „Слънце“ и примесено с горчивина, в „Любов“. По-късно „Кървава приказка“ в този превод намери място в антологията „100 шедеври на баладата“ (1974).

Сп. „Художествена самодейност“ в кн. 4 от 1968 г. отбелязва 70-годишнината от рождението на голямата приятелка на българската поезия с бележка за творческия ѝ път и с „Кървава приказка“ и „Среднощ“. Автор на бележката и преводач на стихотворенията е Иван Коларов. Негови са бележката и преводът на „Любов“ (познато още от 30-те години в тълкуванията на Стоян Георгиев и Весела Геновска) в кн. 10 на „Жената днес“, 1970. Озаглавен по думите на Десанка Максимович „Никому не ще позволя да ми отнеме тази обич“, очеркът разказва за срещите на поетесата с Ив. Коларов, за гостуванията ѝ у нас, за нейната обич към България.

След това ѝ представяне нейни творби излизат през 1971 г.: „Където отида“ — в „Отечествен глас“, и „За поетесата“, „Земята — една и съща“ и „Кървава приказка“ — в „Литературен фронт“. Двете нови стихотворения „Земята — една и съща“ (превел Ив. Коларов) и „За поетесата“ (превод на Зл. Динова и Ив. Бориславов) са от последните стихосбирки на поетесата „Немам више времена“ (Просвета, Београд, 1974) и „Тражим помиловање“ (Матица српска, Нови Сад, 1964).

Следващите години — 1972 и 1973, Ив. Коларов прави преводи на три нови стихотворения (от ръкописи, а самите оригинали излизат по-късно в стихосбирката „Немам више времена“). В сп. „Септември“ сред стихове от югославските писатели Весна Парун, Драгутин Тадиянович, Лойзе Кракар, Златко Томичич, Весна Кръмпотич и Милан Николич четем „Умиращият лъв“ от Десанка Максимович. В рубриката „Хоризонти“ на сп. „Пламяк“ под заглавие „Югославски поети — приятели на България“ е поместено стихотворението „Отделени къщи“ на сръбската поетеса заедно с произведения от Цирил Злобец и Влада Урошевич. В „Литературен фронт“ (от 24 май 1973 г.) отбелязва 75-те години от рождението на Десанка Максимович с „Наследство“, отново превод на Ив. Коларов.

През последните три години Десанка Максимович участва със свои балади в две антологии: „100 шедеври на баладата“ (Народна култура, С., 1974), където югославските творци са представени доста обстойно (Милорад Митрович, Душан Василев, Добриша Цесарич, Раде Драйнац и Максимович), с „Кървава приказка“, превод на Ив. Рудников, а в „Антология на световната антифашистка поезия“, която предстои да излезе в същото издателство, с „Песен за загиналата девойка“, преведена от Ив. Коларов.

Творческият облик на сръбската поетеса е стигнал до българския читател не само чрез нейните преведени стихове, а и чрез многобройните отзиви на нашата критическа мисъл, които разкриват черти от нейната богата личност. Сред материалите, които са ѝ посветени, с по-голям обхват и дълбочина се отличават предговорът на Д. Пантелеев към „Мирисът на земята“, очерците на Ив. Рудников, Ал. Алексиев и Ив. Коларов. Представата ни за човека и писателя Десанка Максимович се допълва от шестте интересни интервюта, поместени в нашите литературни издания и взети от Иван Коларов, Атанас Свиленов, Николай Заяков и др.

Когато става дума за разпространението на поезията на Десанка Максимович в България, трябва да изтъкнем и ролята на радиото и телевизията. Макар че е трудно да се установи точно кога и кои нейни стихове са излъчвани, може с

положителност да се твърди, че през последното десетилетие и половина нейни творби са предавани по радиото два-три пъти годишно, а навярно и повече. Десанка Максимович се нарежда сред най-често излъчваните по нашето радио съвременни славянски поети.

В заключение можем да кажем, че интересът у нас към поетическото дело на Десанка Максимович е извънредно силен и че нейните представяния на чужди езици наред с тези на словенски и руски са най-многобройни и пълни на български.

* * *

В стилистичния анализ на някои стихотворения от сръбската поетеса, преведени на български, сме подбрали (по наше мнение) едни от най-сполучливите постижения. Разгледаните три момента във всеки от тях: точността в предаването на съдържанието, постигането на поетиката на оригинала и възпроизвеждането на неговата форма, ще ни позволят да надникнем в творческата лаборатория на преводача и най-вече да хвърлим поглед върху някои общи черти в начина на претворяване у нас на поезията на Десанка Максимович.

Отбелязаните различия между оригиналния и преведения текст са посочени като отделни слабости, които не нарушават общото добро звучене на български език. От друга страна, спрели сме се на ония моменти в преводите, които по наша преценка са напълно в границите на допустимите отклонения при художествения превод, още повече на поезия. И ако все пак са отбелязани някои пропуски, то е поради възможностите за точност, които дава почти свободният стих в поезията на Десанка Максимович.

Сред тридесетината стихотворения на поетесата, познати у нас до 1940 г., особено се открояват преведените от Бленика; с тънкото проникване в детайлите на стихотворението и с тяхното пресъздаване на чудесен български език те остават може би най-хубавите български преводи на Десанка Максимович дори след повече от четиридесет години. Доказателство за това е и включването на някои от тях в две антологии.

Едно от ранните стихотворения на поетесата, отпечатано за първи път през 1922 г. — „У зимски дан“, — възплачва в себе си яркостта на любовното чувство, породило се за първи път у девойката, чистотата на тези емоции, отправни може би към един абстрактен обект, и едновременно усещането за самота. Внушението за всичко това е постигнато извънредно силно в превода на Бленика (ЛИК, 1934, бр. 13) и в по-малка степен — в този на Д. Пантелеев („Мирисът на земята“).

Пресъздаването на съдържанието като цяло е точно, като трябва да отбележим, че Бленика е намерила на български най-сполучливите изрази, за да постигне адекватно на оригинала звучене. Във финала на нейния превод забелязваме известно отклонение от съдържанието на оригинала:

О, како је болно пред ноћ када цвеће
пахуљица веје, а ти седиш сам.
О, колко е тјжно, кога не съгледаш
тоя, шо очакваш, а спушта се мрак.

Въпреки това поетичното чувство е овладяно по-умело тук, отколкото в превод на Пантелеев, където съдържанието на финала е по-точно предадено

О, как е тјжно, когато небото рони
снежен цвят, а ти си сам.

Тук не е постигната тази песенна унесеност, характерна за цялото стихотворение, и чрез лексиката, и чрез ритъма, римите, изобищо чрез метриката. Пак тук, вероятно поради съображения за по-сполучливо римуване, леко е променен смисълът в изразите: „гъст, невесел“ (в оригинала „уморан и густ“), което звучи при това по-тежко, и „Пуст е пътят тесен“ („Пътје давно пуст“). (Същите изрази у Бленика са преведени твърде точно „уморен и гъст“ и „и пътят е пуст“.) По-важна ни се струва смисловата промяна в

Само от сивите зли небосклони
пада сняг едвам...

където Д. Пантелеев внася нов момент — на мрачност, потиснатост, който в първоизточника липсва — там тези стихове създават една очарователна картина на падащия от бледото небе към бялата земя сняг и наваяват може би чувството на тъга, но не потиснатост и мрачност.

Само с бледог неба белој земљи слеће
снежни прам по прам.

Не е твърде подходяща тук и думата „едвам“.

Цитираните стихове в превода на Бленика звучат:

Само над земята от небето бледо
пада едър сняг.

По отношение на синтаксиса езикът и в двата превода е естествен, няма изкуствени конструкции. Словоредът на места е променен вероятно поради ритмови съображения, но това не разваля благозвучието. Бленика е запазила повечето инверсии от оригинала, а липсата на някои е компенсирала с нови: „света далечен“, „сред цветята снежни“, „думи топли, /нежни и прекрасни“, „здрача вечерен“, „небето бледо“. Тази стилна фигура, честа в поезията на Десанка Максимович, тук е елемент, с който се постига музикалност в стихотворението, а също се подчертават смислово някои думи. Димитър Пантелеев е предал три инверсии: „преспите снежни“, „полъх лек“ и „пътятесен“, като е пропуснал всички епитети в

и некое хтела рећи речи нежне,
топле, лепе, нове, какве не зна свак —

което е станало така:

и да пошепна някому нежно
думи, които не знае всеки човек.

Бленика е сполучила да възпроизведе и хореичния ритъм — тристъпен и шестстъпен, с цезури след всяка шеста сричка и с няколко анжамбмана, както и тази особеност на оригинала, че в началото на повечето стихове имаме една ударена и две-три неударени срички, което се повтаря и след шестата сричка и което допринася поетичната реч да звучи песенно, плавно. В своя превод нашата поетеса е постигнала и прецизен изосилабизъм.

Всичко това у Пантелеев е направено в много по-малка степен, ритъмът е начупен и въпреки че са спазени някои цезури и анжамбмани, стихотворението звучи неубедително.

Римуването в оригинала е по схемата АвАвCdCd. И двамата преводачи са римували стиховете по този начин, като Бленика е употребила в първите четри стиха схемата ААВВ. Д. Пантелеев е следвал прецизно начина на римуване у сръбската поетеса. Обаче параномазията в двойката рими „снежне“-„нежне“, която носи допълнителна информация, е постигнала по-добре Бленика „снежни“-„нежни“, отколкото Пантелеев — „снежни“-„нежно“.

В заключение можем да кажем, че преводът на Пантелеев предава предимно съдържанието, а много по-слабо тънкостите и детайлите, които за поезията са често по-важни, и макар и направен тридесет години по-късно, той отстъпва пред достойнствата на майсторски пресътворения от Бленика „Зимен ден“.

Едно от най-ранните стихотворения на поетесата, отпечатано за първи път през 1920 г. в „Мисао“ — „Предосеџане“, — е израз на зародилото се любовно чувство, на предчувствието за любовното преживяване. Двата негови превода на български се появяват по различно време: на Бленика — през 1934 в „ЛИК“, и на Ел. Багряна — през 1963 в „Мирисът на земята“. И единият, и другият вариант са сполучливи, но този от Бленика смятаме по-убедителен, което ще се опитаме да докажем.

И двете наши поетеси са пресъздали точно съдържанието на стихотворението, търсейки адекватни и едновременно благозвучни български изрази. Обаче по отношение на интерпретационната поезия смятаме, че Бленика по-дълбоко е проникнала в особеностите на стихотворението.

В обособеното на три строфи от по осем стиха стихотворение особена роля играе четиристиховият рефрен, заемащ половината от всяка строфа и фактически половината от цялото стихотворение. Той е главен носител на емоциите на литературния герой. Рефренът съдържа символични образи за чистотата на интимното чувство и вече за присъствието на обекта на това чувство. Изразът „С нежност гледах...“ от рефрена във втория превод е по-неестествен, отколкото „Нежно поглеждах“, макар че на сърбохърватски е именно „С нежношћу гледах“.

Стилната фигура, върху която е построена всяка двойка стихове — крайната дума във всеки стих е начална в следващия, която е елемент на музикалната система и също подчертава тези думи, Бленика е запазила почти навсякъде, а някъде чрез повторението на две думи постига още по-голям ефект:

Познах те, когато последният лед,
последният лед се стопява,

сравнете с другия превод:

Срещнах те, когато се пука ледът
и будят се пролетни мечти,

и оригинала:

Познала сам те кад копни лед,
лед, док се буди пролећа дах.

По подобен начин Бленика компенсира липсата на повторението в

Познах те, когато пиан бе денят,
от звън и от свежест замаян,

сравнете:

Срещнах те в ден с песни богат,
ден пълен със свежест и смях.

Его и първоизточника:

Познала сам те у звонки дан,
дан пијан, свеж и мек.

В превода на Багряна повторенията са изнесени в средата на стиховете.
Тежък е изразът:

И в двата превода са запазени някои от инверсиите в оригинала.

Ритъмът, тристъпен и четиристъпен амфибрахий, с моменти на аритмия, е спазен повече или по-малко в двата превода. Ритмовата схема у Бленика е по-„изгладена“ чрез изравнен трисрочен ритъм и стихотворението зазвучава по-песенно, докато у Багряна тя е по-начупена.

В първоизточника римуването е по схемата аВаВ или АвАв чрез редуване на женски и мъжки рими, а в две четиристъпни — само с мъжки. Нещо подобно е направила Бленика в своя превод: по схемата аВаВ и АвАв, като рефренът е само с мъжки рими. Преводът на Багряна е изключително с мъжки рими — авав, което прави по-твърд стиха.

Преводът на Бленика с тънко проникване в поетиката на оригинала е пример за прецизно претворяване и затова по въздействию той е равностоен на първоизточника.

Появило се за първи път в „Мисао“ през 1920 г., стихотворението „Чежња“ е включено през следващите две години в сборниците „Антологија најновије лирике“ (1921) и „Антологија савремене југословенске лирике“ (1922). Стихотворението е заслужило този интерес със своите несъмнени достоинства: искреност на поетичното чувство, разкрито по интересен начин — като е изпълнено в нещата от природата: в усмивките по водата, в душата на билката, в цветята, в мъглата; и чрез неговата своеобразна композиция. Преводът на български от книгата „Мирисът на земята“ е направен извънредно умело от Елисавета Багряна.

Нашата поетеса е намерила сполучлив израз за поетичното съчетание на персонификацията в първия стих на примера и метафората във втория, макар да е изменила леко смисъла на оригинала, където имаме „... в душата на билката любов се буди“:

јер у души биља љубав већ се буди,
и мирисним снегом осуло се воће;

каато

че в душата биле на любов се ражда
и овошките са в дъхав сняг обвити.

Постигната е търсената нарочно от автора пълнота на възприятията: усещането на любовта, която буди, виждането на цъфтежа, подобен на сняг, и мириса на разцъфнали дървета.

Разбрана е структурата на стихотворението, в която първият стих е особен като главно изречение, а в следващите три строфи (до поантата) хармонично се повтарят конструкциите на подчинени изречения, започващи с „че“... (в първоизточника „јер...“), като по този начин се постига синтактически паралелизъм. А в последната строфа се повтаря заповедното елиптично изречение „О, сла!“ (в оригинала — три пъти — „Дођи!“).

Стремителността на чувството е постигната чрез асиндетона в трета строфа:

Вишните, цветята, билките, водите —
всичко покрай мене чака те, зове те.

Предадена е и друга особеност в стихотворението: сегашно е времето във всички изречения с изключение на тези в последната строфа, където емоциите са засилени и бъдещето време е носител на нови възможности.

В първите два стиха алитерацията на ш и ђ носи звучност и мекост, което в превода е постигнато чрез повторението на ш,щ,ч.

Чувствавам, ще дойдеш:
че нощта ухае, всичко се разливта.

А в оригинала

Сањам да ћеш доћи:
јер миришу ноћи, а дрвеће листа.

Шестостъпният ритъм с намалена наполовина дължина на първия стих, с „хоренчно-дактилно“ звучене, е възпроизведен в превода, запазени са някои пририхи, което раздвижва ритъма. Важна функция имат цезурите след шестата сричка в средата на стиха, а в поантата те стават по-чести, което кара стиха да звучи задъхано. Всичко това авторът на превода умело е постигнал, запазил е и няколкото анжамбмана. Пресъздал е точно и начина на римуване — само с женски рими по схемата АВВА, някои от които са непълни за разлика от оригинала.

В заключение трябва да подчертаем, че преводачът е успял в това стихотворение да достигне силата на поетическото внушение на първоизточника.

По наше мнение „Жега“, превод на Елисавета Багряна, е едно от най-хубавите стихотворения в „Мирисът на земята“. В своя основен смисъл — за изначалната връзка между природата и поета —

Природата даваше знаци обилни,
че поет ще се роди това лято,

и в неговите най-тънки особености то е прозвучало на хубав български език.

В структурата на стихотворението прозират няколко пласта, предадени великолепно от автора на превода. Основното усещане тук е за нещо неуловимо, витаещо във въздуха, включващо разнообразни мириси, но зад които е ясно различимо вещественото присъствие на „предметни“ неща. Друг пласт представлява преплитането на мирисните усещания (макар те да властвуват над другите) и цветовото възприемане. Строфите имат свой „цветови“ белег: първата — бяло-черния цвят на книгите, на змийската кожа, която в шарките си прилича на книга, бял цвят има млякото; втората — сиво-синкавия цвят на реката, слюдата, камъните; третата строфа — зрелия червеникав цвят на печена глина и на погача; и четвъртата — зеления цвят на хлорофила и унилото зелено на сухи пасища. Това цветово равновесие не е нарушено и в превода, само в последната строфа бялото „разпфтява“ не твърде уместно не само поради контраста, който се получава с „цвета“ на строфата, но и поради това, че в тази последна картина присъствува вече предчувствие за есен.

Сполучливо е изразено на български своеобразното звучене на стихотворението. При Десанка Максимович многократното (шейсет и четири пъти) повтаряне на африкати, шушкови и съскави съгласни (с, з, ш, ч, ђ и џ) постига една експресивност, внушаваша недвусмислено усещане на августовска жега, която по същия начин е постигната у Елисавета Багряна, чрез повторението (седемдесет пъти) на с, з, ш, ж, ч, џ.

Анафората в началото на стихотворението

на сунце зраке

на сасушане кошульице змија,
на сунчево млеко,

която носи мелодичност, в превода е изпусната и той е обеднял.

Внушение за мирисни възприятия се постига чрез повтарянето на „замириса“, „мирис“ и т. н. във всяка строфа.

Ритъмът — двустъпен, тристъпен и четиристъпен акцентен ритъм, е пресъздаден на български. Дължините на стиха не са променени значително. Римуването в оригинала е приблизително през стих и са употребени три схеми: хАВхВАх, АхВАВ, ААВхВ, хАхВАВ. Преводачката е римувала повече стихове.

Стихотворението „Змия“, отпечатано за първи път в „Српски книжевни гласник“ през 1924 г. и впоследствие включвано в няколко книги на поетесата, Димитър Пантелеев превежда за сборника „Мирисът на земята“.

Краткотрайността на земното съществуване е очертана в няколко момента от „повестта“ на змията: раждането — „изпод сухия откос / пропълзля змия“, радостта в живота — „край нея ливада / и син полски цвят“, борбата за съществуване — „тя слуша будно и дига глава“, и предчувствие за края — „В храста и нея / дебне смъртта / и нейната кожа / ще гние в пръстта.“ Последният момент съдържа по-голям смисъл в оригинала. Преводачът е подсилил предопределеността в тая трета строфа, като в първоизточника това идва от съчетанието на участта на нейната майка с пьстрата красота на змията: „Иструнуће одећа њена / луна шара, / прелива росе“.

Характерните елементи на баладата — известен епически елемент на поведованието — за деня на красивата змия, и драматичният елемент — предчувствието за края ѝ, са предадени в българския превод.

В статичността на пейзажа в първа строфа, която в оригинала е по-изразена, се появява змията; обемността, получена от описанието на това, което е под нея, край нея и над нея, дава завършеност на момента, илюзия за вечност.

Драматично напрежение се постига във втората строфа, чрез тревожните „песен кой знай чия“, „глух шум“ и будното слушане на змията, за да предвещае в следващата строфа нейната участ. Повтарянето на „слънцето засия“ внася различен оттенък в съдържанието на отделните строфи: то (слънцето) е постоянен спътник — и в раждането, и в радостта, и в заплахата, и в смъртта. В превода този вътрешен строеж е постигнат тънко и умело от Д. Пантелеев.

Ритмово стихотворението е „изгладено“. Римите с тяхната функция на свързващи отделните дялове в поетическото цяло и с музикалната им функция са постигнати, както в оригинала. Римувани са вторият, четвъртият и седмият стих, схемата е хахвхва. В последната строфа схемата е хавхва. В превода римите са изключително мъжки, докато в първоизточника има само две двойки мъжки рими.

Много честите анжамбмани, наложени от основния замисъл — за мимолетността на битието, дори на красотата, и за непреходния, вечен живот, чийто символ е слънцето, което сияе, подчертават значението на отделните думи, правят поетическата реч изразителна и напрегната. В нашия превод това се е удало на поета Д. Пантелеев.

Стихотворението „Есен“, отпечатано често на сърбохърватски, е пресътворено на български от Иван Коларов и включено в „Мирисът на земята“.

В „Есен“ имаме едно естествено преливане на ръце в клони, на коси в храсти и, обратно; така че получаваме представа за органическа свързаност на поета с природата, за неговата разтворимост в нея. Може би най-интересният момент в поетичния къс е противопоставянето (или допълването) на есенния пейзаж с пролетното настроение на лиричния герой, неговото виждане за жизнеността му в есенната посърналост на природата.

Стихотворението във вертикална плоскост е построено чрез постепенната възходяща опоегизация в трите строфи: на ръцете, очите и косите, които пак във вертикална линия, обаче низходяща, са сравнени: ръцете с дръвчета, с млади клони, с дъги; очите — с ясни прозорци; косите — с есенни храсти, с узрели треви. В превода на израза „Косе моје, есења жбуње“ в последната строфа като „Коси мои, есенни върхари“ е запазен растителният елемент на метафората, но отвесно сравнението е издигнато.

Колкото до точността, преводът е равностоеен на оригинала. Освен гореспоменатите „върхари“ има още няколко отклонения, които обаче са незначителни и допустими и не променят съществено общото звучене на превода. В първа строфа „са којих пухор као с војки спаде“ е преведено „от които зноят се отрони“, т. е. има подмяна на усещанията: докато в оригинала имаме почти допирни усещания, в превода видимото е заменено с нещо невидимо. Подмяна на представи забелязваме при сравняването на „немирно небо“ с „прекрасни небеса“ в превода, където е отпаднала идеята за движение, беспокойствие, и се е получила статичност, а, от друга страна, „прекрасни“ тук е по-малко изразително.

Ненужно и тежко според нас е прибавянето на „като“ в израза

днес ви виждам
като пролетни зорници.

Подобно сравнение с „като“ срещаме и в първата строфа, обаче и в двата случая е възможно и без тези допълнения, след като в оригинала е казано направо:

данас вас видим
пролеће дане.

Можем да отбележим, че в същата строфа е изменен синтаксисът и изразът е придобил малко по-друг смисъл.

В превода на „пуне делујаје зрачне свиле“ като „пълни... с нишки като паяжини чисти“, вече имаме сравнение; подменено е прякото назоваване с косвено уподобяване, изразът става по-обяснителен и се отдалечава от намеката за копринени коси. Не е постигнат и асонансът в този стих — преобладаването на мекия вокал „е“, при това неударен, с което се постига приглушена звучност на израза; докато в превода имаме повторение на „и“, което обаче е ударено и по-отворено.

Очевидна е художествената функция на повторенията „руке“ — в

„руке, руке моје осунчане,
руке, позлаћене од топле туге“,

на подобните двойки повторения в останалите две строфи, на своеобразния поетически синтаксис, с който са построени и трите строфи. В превода всичко това за жалост е изгубено. Само в първата строфа са запазени по две повторения на „ръце“, в първи и шести стих, без те да бъдат анафорични.

Но като цяло поетиката на творбата е постигната на български.

По отношение на ритъма — двустъпен, тристъпен и четиристъпен, с „хорично“ звучене — е постигната еквиритмичност, запазени са и пирихиите; стихотворението звучи напевно, леешо се.

Успешен е опитът на преводача точно да предаде капризното римуване на стиховете в първоизточника, което схематично за трите строфи изглежда така: АВхВСАС; АххАхА, хАхВхВА, което приблизително е направено в превода. Римите са женски и в двата случая. На български обаче са римувани повече епитети (десет), отколкото в оригинала, и това отслабва техния ефект.

„Чим се сретнемо“ се появява през 1953 г., а дванадесет години по-късно то е преведено у нас от Иван Рудников. Поетът го е сторил с вещина и тънко проникване в детайлите на поетичния израз. Съдържанието е претворено равностойно на български и би трябвало да отбележим, че стремежът към по-голяма точност (без ни най-малко да се стига до буквалност), който е улеснен от не съвсем строгата метрика в стихотворението, води на места до разширяване на стиха, което утежнява неговото звучене. Например:

сетимо се месечевог истог сјаја,
истих облака, стаза у тмнини

спомняме си за същата луна, спряла над нас да сияй,
за същите облаци, в мрак — пътеката синя.

Обаче не трябва да забравяме, че при превод от един синтетичен език, какъвто е сърбохърватският, на аналитичен като българския, неизбежно се появяват повече предлози, които в същност удължават фразата. В примера вече съображенията са от друг характер — да бъдат запазени римите „сияй“ — „край“ и „синя“ — „чужбина“. Във „в мрак — пътеката синя“ е получена и инверсия — изтъкнати са мракът и синевината на пътеката.

Запазена е инверсията в „дворац зачарани“, а словоредът е изправен в други два израза: „таласе суре“ и „светлог завичаја“.

Синтактическият паралелизъм, който свързва отделните моменти в поетичното цяло и подчертава тяхното значение, е постигнат в оригинала чрез повторението на „щом се срещнем“ в началото на всяко от петте сложни изречения в стихотворението, необособено в строфи. Тази конструкция е спазена в превода.

В първоизточника представата за ромолене, за леене (на спомените) идва от двата звукоподражателни глагола „заромори, заромиња“ и от неколkokратната употреба на „р“ в следващите стихове:

сећање заромори, заромиња.

Чим се сретнемо

заронимо у вирове успомена

као гњурци

што траже румене спрудове корала

у океанске таласе суре.

Тази алитернация частично е постигната в превода:

и миналото ромони с глас.

Щом се срещнем,

спускаме се във вировете на спомените

като водолази,

които търсят съкровища от червени корали

в океанските сиви талози,

В българския вариант синтаксисът е правилен, няма дразнещи моменти. А в оригинала се срещат изрази като „међ нама“ и „... именовом којим сам/ теби се звала“.

Взпроизведен е в превода и ритъмът на тоническо стихосложение, начупен, с елементи от дактил и амфибрахий. Прецизно са запазени честите цезури, които правят да звучи развълнувано поетическата реч.

Римуването в първоизточника е непоследователно, към което се придържа и преводачът в своята работа. Римите са почти пълни (и в двата случая), женски, а в превода имаме и мъжки: „нас“ — „глас“.

* * *

Общо взето, поезията на Десанка Максимович е представена добре у нас. Преводите обхващат едни от най-важните ѝ творби както по художествени достоинства, така и показателни за естетическите и идейни търсения на авторката.

Българските варианти са запазили до най-голяма степен характерните черти на тази поезия: земност, плътност, ярка сетивност.

Като обща констатация може да се изтъкне, че преводите са направени с добро разбиране на оригиналите, като същевременно не се е изпадало в буквализъм, а е търсено и в повечето случаи намирано изискваното за художествения

превод най-благоприятно разстояние до авторския текст. Заедно с това не се е стигало и в другата крайност, т. е. — до произволното интерпретиране.

Трудностите, които са срещнали нашите преводачи, са предимно в предаването на стилните особености и донякъде на своеобразния ритъм.

Представянето на поетическото слово на Десанка Максимович на български език е колективно дело, в което имат своя заслуга осемнадесет преводачи. Сред тях личат имената на такива творци на българската поезия като Елисавета Багряна, Бленика, Димитър Пантелеев, Калина Малина, Магда Петканова, към които присъединяват своите успешни усилия и поетите Иван Рудников и Иван Коларов. Повечето от тях са писатели с трайни и задълбочени интереси към югославската литература. Поезията на Десанка Максимович със своите достоинства оправдано е привлякла вниманието на редица познавачи и разпространители у нас на литературите на югославските народи. Неслучайно една поетеса като Багряна в своята преводаческа дейност неведнъж се е обръщала към творчеството на своята сръбска приятелка и е публикувала двадесет и един превода на нейни стихотворения.

Радостен е и фактът, че към лириката на Максимович са се насочили представители на различни поколения наши поети и преводачи, което е показателно за неотслабващия интерес у нас към създаденото от нея.

Значителното представяне на поетичното дело на Десанка Максимович позволява да се твърди, че заедно с най-превежданите у нас сръбски писатели Нушич, Иво Андрич, Бранко Чопич, Мирослав Кърлежа, Михайло Лалич и Оскар Давичо поетесата допринася много за оформяне на представата за сръбската литература у нашите читатели.